

**НАГЛАСИ КЪМ ИМИГРАНТИТЕ В БЪЛГАРИЯ
В СОЦИО-КУЛТУРЕН КОНТЕКСТ**

АННА МАНТАРОВА

Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

mantarova.a.i@abv.bg

**ATTITUDES TOWARDS IMMIGRANTS IN BULGARIA
IN SOCIO-CULTURAL CONTEXT**

ANNA MANTAROVA

Institute for the Study of Societies and Knowledge, BAS

Abstract

The text is based on the results of an empirical sociological survey. Some key aspects of the attitudes of local population towards the Middle East and Africa immigrants entering Bulgaria in the last five-six years have been presented. The dependences between attitudes and perceptions of the main threats associated with the presence of the immigrants in the country, such as security, financial condition of Bulgarian society, ethnic balance, etc. have been discussed. The impact of several values such as tolerance, solidarity, equality of different cultures have been also examined.

Keywords: immigrants, attitudes, threats, values, inter-cultural contacts.

Въведение

Нашето съвремие се характеризира с висока мобилност на населението. Не прави изключение и България. От три десетилетия насам страната е източник на мащабни емиграционните потоци, докато имиграцията е незначителна, не оказва въздействие върху

обществото и не се проблематизира. Ситуацията обаче драстично се променя от 2013г. насам, когато от Близкия и Среден Изток и Африка към Европа се отправя огромно количество хора. През южните граници на страната, на път към Западна и Северна Европа, навлизат десетки хиляди имигранти без документи, претендиращи, че търсят убежище. Както в Европа, така и тук в публичното пространство за назоваването им се налага терминът „бежанци“, който макар и в неточна употреба, се възприема повсеместно. Именно тези имигранти се възприемат като проблем за обществото и представата за тях е определяща при формиране на нагласите на местното население. Те са и във фокуса на настоящата работа, като освен придобилия масова употреба термин „бежанци“, се използва и адекватният в случая термин „имигранти“.

Теоретична рамка

Тук няма да се спирам на теоретични въпроси за същността и елементите на нагласите – теми, които са широко дискутирани в литературата. Ще шрихирам само виждания за детерминационните им зависимости, на които се опирам при анализ на някои аспекти на нагласите спрямо дошлите в последните 5-6 години в България имигранти от Близкия и Среден Изток и Африка.

В специализираната литература като *влияещи върху нагласите към имигрантите* се сочат: *перцепцията на заплахите от идването/присъствието им в страната; опитът на местното население с междугрупови (междукултурни) контакти; социалнодемографските характеристики на населението на приемащата страна.*

Обзор на литературата показва, че най-общо *заплахите*, схващани като очакване за негативни последици, свързани с пристигането и присъствието на имигранти, се разделят на *реални* (*икономически*) и *символни* (*ценностни*) (Riek et al., 2006; Scheepers et al., 2002; Sniderman et al., 2004; Stephan & Renfro, 2002). Конкуренцията за ресурсите между националното мнозинство и малцинствените групи и перцепцията на тази конкуренция са материалните заплахи (Esses et al., 2001; Quillian, 1995; Sidanius, & Pratto, 1999). Символните заплахи включват перцепцията, че имигрантите имат различни системи вярвания, светоглед и морални ценности, които поставят под заплахата ценностите и символите на мнозинството (Stephan & Renfro, 2002; Sears & Henry, 2003).

Що се отнася до опита в *междукulturните контакти*, в последните години т. нар. контактни теории стават все по-влиятелни особено за разбиране на предразсъдъците и перцепцията на символните заплахи и нагласите срещу имигрантите (Petigrew & Tropp, 2011; McLaren, 2003). В България няма значимо количество имигранти, поради което използваните в други държави въпроси за наличие на контакти с имигранти тук не може да се очаква, че ще дадат необходимата (от статистическа гледна точка) информация за установяване на връзки. Все пак ние поставихме въпроси за наличие на лични/служебни контакти с имигранти, но обективно обусловената количествена ограниченост на получените положителни отговори не дава възможност за обосноваване на изводи. Предвид националния контекст и фактът, че интересът ни е насочен към нагласите към идващите сега имигранти от Близкия и Среден Изток и Африка (които в огромната си част са мюсюлмани), в изследването се насочихме към

търсене на малко по-различна, но релевантна информация – наличие и респ. отражение на контакти с местни, изповядващи ислям - контакти, които са обективно възможни, а и неизбежни в селища с осезаемо присъствие на мюсюлманско население. По тази причина събрахме информация за разпространените в селището на респондентите религии и хомогенността/хетерогенността в това отношение.

В литературата като друга група фактори, влияещи върху нагласите към имигрантите се сочат и *социално-демографските характеристики*. Естествено, интерес представлява какво е въздействието на пол, възраст, образование, социално-групова принадлежност, етническа група, вероизповедание, местоживееене, материално положение. Но в изследването ние заложихме хипотезата, че ще има влияние на по-широк кръг личностни характеристики и включихме и въпроси, носещи информация за удовлетвореността от собственото материално положение и от живота като цяло, а също и блок въпроси, които да ни дадат представа за жизнените цели и стратегии и за ценностните системи на анкетираните. Поставихме специален акцент на важността, която се придава на фундаментални за ЕС ценности, които са релевантни към темата за имигрантите и бежанците и именно получената по тази линия информация ще бъде фокус на предлагания тук анализ.

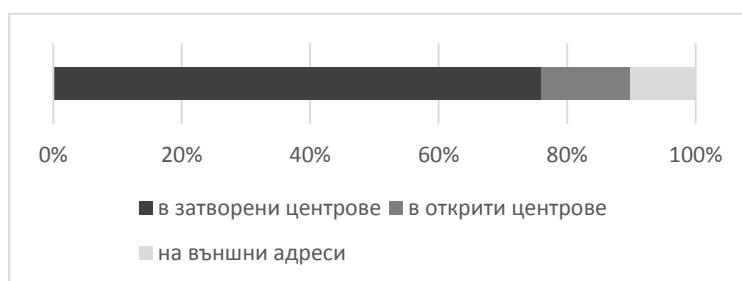
В настоящият текст ще бъдат представени част от резултатите от емпирично социологическо изследване „Социални аспекти на съвременните миграционни процеси“ от декември 2017г. То е представително е за населението над 18 годишна възраст на страната. С оглед на сравнения са проведени и две допълнителни изследвания в райони, с центрове за настаняване на търсещи убежище – гр.

Харманли и квартал Враждебна в София. Изследването е в рамките на работата по проект „Социална среда и девиации: устойчиви зависимости и ситуативни влияния. Девиации в контекста на съвременните миграционни процеси“, финансиран от ФНИ.

Резултати

Голямото количество информация, която бе събрана при изследването не може да бъде представено и анализирано в този текст и затова ще се спира само на няколко аспекта на нагласите към бежанците и на вариациите им в зависимост от различни техни детерминанти. Изследването установява ясно изразено желание за изолация на имигрантите. По въпроса къде трябва да живеят, доминира мнението те да са в затворени центрове. Сравнението между резултатите от националната анкета и от местата с центрове за бежанци показва липса на статистически значими различия.

Фигура 1

Съществени разлики в позициите обаче се наблюдават в зависимост от важноста, която се придава на определени ценности и на първо място на етническата и религиозна толерантност.

Фигура 2

Нежелание за пространствена близост се вижда и от отговорите на въпросите за съгласие в селището (квартала) да се заселят имигранти/бежанци и в близост до местоживеенето да има център за настаняване. В националната извадка положителен отговор са дали съответно 20,7% и 16,3%. Като най-силен детерминиращ фактор се откроява толерантността (0,386).

Фигура 3

Близки по сила връзки се установяват с перцепциите на заплахите и по-специално, заплахите за сигурността. Най-силно влияе страхът, че имигрантите извършват престъпления спрямо местните жители и че носят болести. Значителна е връзката и с опасението, че заселването им ще наруши етническия баланс в бъдеще.

Таблица 1

Нагласи за пространствена близост с имигрантите

	Трябва да живеят в затворени центрове	Съгласие да се заселят в селището/квартала	Съгласие в близост да има център за имигранти
Нац. извадка	75,9%	20,7%	16,3%
Носят заплахата от тероризъм	V=0,241	V=0,256	V=0,103
Напълно съгласен	87,4%	11,2%	12,2%
По-скоро несъгласен	65,7%	36,1%	18,7%
Извършват престъпления спрямо местните	V=0,272	V=0,363	V=0,261
Напълно съгласен	92,7%	6,4%	5,9%
По-скоро несъгласен	54,1%	39,1%	29,9%
Носят болести	V=0,246	V=0,329	V=0,132
Напълно съгласен	87,6%	10,3%	12,9%
По-скоро несъгласен	63,7%	32,7%	22,5%
Ще нарушат етн. баланс	V=0,206	V=0,267	V=0,262
Напълно съгласен	90,0%	9,1%	7,8%
По-скоро несъгласен	63,5%	30,7%	29,0%

Що се отнася до равнопоставеността на имигрантите от трети страни, по въпроси като за правата за работа и за получаване на социални помощи, изследването показва наличие на дискриминационни нагласи. На въпроса дали граждани на страни извън ЕС, които пребивават на законно основание в България да имат същите права за работа като българските граждани, отрицателен отговор са дали 48,1% от респондентите от националната извадка и 61,7% от районите с центрове за бежанци. Интересно е, че най-силно влияние върху позицията оказват перцепции на заплахата за сигурността – „носят заплахата от тероризъм“ ($V=0,344$).

Фигура 4

Макар и по-слаби, но значителни са връзките с някои ценности. Интересно е, че възприемането на имигрантите като конкуренти и заплахата за работните места, което има най-пряко отношение към формиране на позиция за трудовите им права, е значително по-слабо ($V=0,168$).

В подкрепа на установеното и от други изследователи (Brown & Hewstone 2005; Petigrew & Tropp 2006), хората с опит в межкултурните контакти, са по-толерантни. В селищата с па равно разпространени християнство и ислям положителните отговори са 68,3% ($V=0,275$). По-високи от средните са и стойностите в другите типове селища със смесено население, докато там, където жителите са почти изцяло християни за равенство в трудовите права са само 35,8%. Установеното прави впечатление на фона на факта, че в районите със смесено население икономическата ситуация и състоянието на пазара на труда са доста по-неблагоприятни отколкото в страната като цяло и би следвало там хората да са по-обезпокоени от конкуренцията на новодошлите. Очевидно позициите в конкретния случай се определят от по-обща нагласа, до известна степен независими от актуалните и непосредствени собствени икономически интереси.

Поляризирани са и мненията относно правата за получаване на социални помощи от пребиваващите на законно основание в страната граждани на трети страни. Само половината (50,3%) от респондентите са за това, те да са идентични с тези на българските граждани. В районите с центрове за бежанци дискриминационните нагласи отново са по-ясно изразени – за равни права са само 37,6% от анкетираните. Открояват се доста силни връзки с ценности (равнопоставеност между различните култури - $V=0,396$) и с перцепция на заплахи (опасение за внос на тероризъм - $V= 0,335$).

Фигура 5

Логично оценката за финансовата тежест за страната корелира значително с позицията по въпроса ($V= 0,273$), но тя е доста по-назад и от други връзки – с толерантността ($V= 0,299$), със страха от пренос на болести ($V= 0,291$). Установените различия и връзки потвърждават изложеното по отношение на пазара на труда. И в този случай населението от селища със смесено население, които са и с по-лош жизнен стандарт са по-толерантни, особено където има паритет между религиозните общности - за равнопоставеност са 71,4%.

*

Дори и кратък преглед на установените детерминационни зависимости насочва към необходимостта от анализ на социалната ситуация, която влияе върху формирането им. Като цяло те насочват към проблемни за българското общество области.

Въобще не е изненадващо приоритетното място, което се

отрежда на финансовата тежест, произтичаща от бежанската вълна. При изследването именно бедността най-често се определя като много тежък проблем в обществото ни (81,7%), а за повече от една трета (37,1%) niskият доход е най-голям личен проблем.

Съзнанието за величината на ресурса, използван за охрана на границата и подслоняване и текуща издръжка на имигрантите, които в последно време са изключително млади работоспособни мъже, бързащи да заминат за държави, където има щедри системи за социално подпомагане, не предизвиква съчувствие, а подсилва отрицателните нагласи. Подаваната в публичното пространство информация, че за имигрантите страната е получила средства от ЕС, поражда по-скоро опасения за поети от правителството дългосрочни ангажименти, отколкото внася коректив в критичността и недоволството, породено от сравненията. Част от причината за това е в niskото доверие към институциите, което за пореден път се регистрира в настоящото изследване. Прозира и в оценката на хората за информацията, която официално се дава по проблема с бежанците. Само малко повече от една трета я определят като вярна, достатъчна и навременна.

Сигурността и защитеността от престъпления също е твърде болезнена тема. Масовите опасения, че имигрантите ще предизвикат ръст на престъпността се формират на фона на значителна виктимизация на населението. При изследването ни се установи, че в дванадесетте месеца предшестващи изследването, не малка част от хората са били жертва на някакво престъпление.

Таблица 2

През последните 12 месеца, Вие лично пострадали ли сте от:

	Да и съобщих в полицията	Да, но не съоб- щих в полицията
Кражба от дома (вкл. мазе, вила, пристройка в двор)	5,7	6,5
Кражба на вещи или части от автомобил	4,7	3,6
Кражба на селскостопанска продукция, животни или инвентар	3,2	4,0
Грабеж	0,8	3,5
Джебчийска кражба	3,7	7,6
Физическо насилие извън дома	1,3	1,5

Наред със значителната виктимизация има и неудовлетвореност от работата на полицията и съдебната система и ниско доверие в тях. Косвено доказателство е и фактът, че половината от пострадалите не са се обърнали към полицията. Въпрос от проучването установява, че имат доверие в полицията напълно 9,5%, до известна степен 46,9%, малко 26,7%, никак 16,9%. Очевидно е, че хората не разчитат на държавните институции, че ще гарантират сигурността им и са много чувствителни към всеки риск да се увеличи заплахата за тях и имуществото им. Аналогично стои и въпросът за заплахата от внос на тероризъм и организирана престъпност. Общовалиден е рискът заедно с бежанците в приемащите страни, вкл. и в България да навлязат и

радикализирани мюсюлмани, бойци на ИД и други подобни групировки, както и хора, занимаващи се с престъпен бизнес. Това безпокои населението навсякъде (Zorba 2016: 25; Бериша Х., Р. Славкович, И. Баришич, 2017: 74). С оглед на обезпечаването на сигурността на обществото от ключово значение е бързото и адекватно идентифициране на влезлите - кои и какви са, участвали ли са в бойни действия и на коя страна, имат ли криминално досие, за което от значение на първо място е капацитетът на съответните служби за сигурност. Ниското доверие на българските граждани в държавните институции и в способността им ефективно да изпълняват функциите си подсилва безпокойството и влияе негативно върху нагласите към всички имигранти.

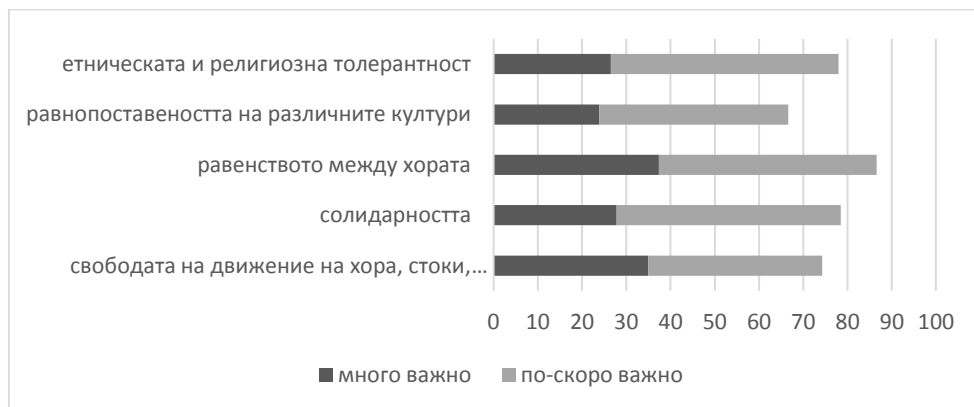
Високата значимост, която хората придават на възможността имигрантите да донесат в страната болести също има своите основания в обективните реалности в обществото ни. Половината от населението (48,9%) в по-малка или по-голяма степен е недоволено от медицинското обслужване. Същевременно една четвърт от хората определят здравословното си състояние като най-голям личен проблем. Контактите със здравната система формират недобър опит, несигурност и неверие във възможността да се получи навременна и ефикасна помощ. Ето защо и съвсем хипотетични рискове се възприемат хиперболизирано.

Що се отнася до символните заплахи, касаещи етническия баланс и националната идентичност, не бива да се игнорира значението на собствения исторически опит на българския народ.

Събраната в хода на изследването информация за разпространението на определени ценности очертава картина,

показваща приоритетно място на националния суверенитет (много важен за 58,9%) и българската култура и традиции (много важни за 43,8%). Солидарността, етническата и религиозна толерантност, равнопоставеността на различните култури са значително по-слабо популярни, особено в качеството си на много важни.

Фигура 6

Заклучение

Независимо от срещите на високо равнище в ЕС и оптимистичните изказвания на лидерите, въпросът за релокация на пристигналите в Европа имигранти си остава открит. Не е реалистично да се мисли, че в България, поне за известно време, няма да се установят имигранти. Не бива да се допусне поради съществуващите дистанцираност и дискриминационни нагласи да се стигне до изолация, капсулиране и маргинализация на установили се тук имигрантите с всички произтичащи от това рискове, вкл. радикализация и екстремистки действия. Ценностните системи са по-инертни и е нужно повече време, за да се интернализират в по-голям мащаб ключови в това отношение ценности. Но на перцепцията на заплахите може да бъде повлияно в по-кратък времеви период ако се

предприемат своевременни и ефективни мерки от страна на специализираните държавни органи за идентифициране на рисковите лица, за гарантиране на сигурността и реда, за санкциониране на каквито и да било нарушения на обществения ред, за реализиране на програми и дейности, които да стимулират доверие, спокойствие и добронамереност към „другите“ и зачитане на законните им права.

ЛИТЕРАТУРА

Бериша Х., Р. Славкович, И. Баришич 2016. Мигрантска криза и последице по безбедност републике Србије. В: Л. Митрович (ред.) *Становништво југоисточне Србије; глобални регионални аспекти мигрантске кризе и друштвене последице одлива мозгова по развој Србије и Балкана*. Српск академија наука и уметности, Универзитет у Нишу, 69-80.

Esses, V., Dovidio, J., Jackson, L. & Armstrong, T. 2001. The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice and national identity. In: *Journal of Social Issues* 57 (3), 389-412.

Quillian, L. 1995. Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. In: *American Sociological Review* (60), 586-611.

Riek et al, B. M; E. W. Mania, and S. L. Gaertner 2006. Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review. In: *Personality and Social Psychology review*, 10 (4), 336-353.

Scheepers, P., Gijssberts, M; & Coenders, M. 2002. Ethnic exclusion in European countries. Public opposition to civil rights for legal migrants as a

response to perceived ethnic threat. In: *European Sociological Review*, 17-34.

Sidanius, J. & Pratto, F. 1999. *Social Dominance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sniderman, P. M., L. Hagendoorn, and M. Prior .2004. Predisposing factors and situational triggers: exclusionary reaction to immigrant minorities. In: *American Political Science Review* 98 (1), 35-49.

Stephan, W. & Renfro, C. 2002. The role of threat in intergroup relations. In: D. M. Mackie and E. R. Smith (Eds.), *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups*. New York: Psychology Press, 191 – 207.

Zorba H. 2016. *Turkish and European Perspectives on Syrian Migration Since 2011*. Yildirim Beyazit University.